

הרב יצחק גינזבורג – ביאורים על הגמרא

ברכות דף ג, ביאורים טו-יט

דף ג ע"א

טו. פירוש "ובשכבך ובקומך"

עד סוף האשמורה הראשונה, דברי רבי אליעזר.

רבי אליעזר מקדים את תחלת זמן שכיבה יותר מכולם, כדקתני בברייתא "משעה שקדש היום בערבי שבתות". ויש לפרש שכשם שלשיטתו "ובשכבך" מתפרש בזמן שבני אדם הולכים לישון, לא בזמן היותם שוכבים, שעל כן זמנה עד סוף האשמורה הראשונה ולא כל הלילה (כמו שפירש רש"י^א), כך גם ההתעסקות להתכונן ללכת לישון היא בכלל פעולת "ובשכבך", ולכן זמן שכיבה מתחיל לדבריו מתחילת בין השמשות של רבי יהודה, כמבואר בגמרא^ב (באותו זמן שהשמש מתכוננת ללכת לישון כביכול, משעה שהיא נכנסת ל'חדר השינה' שלה, מתחת לקו האופק, ונסתרת מעיני הבריות, עד שהיא אומרת ק"ש שעל המטה כביכול, גומרת את כל ההכנות [מחליפה לבושיה-גיוניה], שוכבת לישון ונרדמת [ארבעה שלבים כנגד י-ה-ו-ה, ודוק] כבר יצאו שלשה כוכבים [כך היא חולמת, כל כוכב הוא חלום]).

ידועה שיטת הכסף-משנה^ג לגבי זמן ק"ש של יום, שהוא כל היום מדאורייתא, דהיינו כשם שאנו נוקטים להלכה שזמן ק"ש ערבית מדאורייתא הוא כל הלילה, כי "ובשכבך" היינו הזמן ששוכבים וישנים, כך מתפרש "ובקומך" – משך הזמן שבני אדם במצב קימה. אך יש לדחות (כדעת שאר הפוסקים), שהרי "ובקומך" משמע דוקא בזמן שקמים בפועל מהמטה, לא בזמן שעומדים ערים במשך כל שעות היום, ואינו דומה ל"ובשכבך" שיכול להתפרש בזמן היות בני אדם שוכבים, כרבן גמליאל וחכמים.

נמצא שרבי אליעזר לומד את פירושו ל"ובשכבך" מההיקש ל"ובקומך", שניהם במשמעות פעולה מודעת, לא תאור מצב קבוע – לשכב על המטה ולקום ממנה. במימד הפנימי י"ל שרבי אליעזר מדמה את מודעות הלילה – ק"ש של ערבית – למודעות היום – ק"ש של שחרית, שתיהן מודעות פעילה (מצד 'איהו בנצח'), לא מודעות סבילה. ואם כי ה'לילה' ככלל היא בחינת נוקבא ו'איהו בהוד', מודעות סבילה – רבי אליעזר מקדים את זמן ק"ש של ערבית שיתחיל מרגע שקיעת החמה, מתוך מודעות של יום, ודוק^ד.

^א ג, א ד"ה לאו ר' אליעזר היא.

^ב רבי אליעזר מבית שמאי כדאיתא בירושלמי, ולב"ש "ובשכבך" היינו פעולה מודעת, כשנשכב בפועל. וכן ר"א, הגם שנקט לפרש "בשכבך" – זמן שכיבה כבית הלל, אינו הפכי לגמרי מבית שמאי ש"ובשכבך" משמעו פעולה.

^ג הלכות קריאת שמע סופ"א.

^ד יש להעיר שגם לגבי זמן ק"ש של יום מצריך רבי אליעזר אור רב יותר (מודעות פעילה ומחודדת יותר) מלחכמים, שלדעתו תחילת זמנה רק משיכיר בין תכלת לכרתי, ואין די בהכרה שבין תכלת ללבן.

טז. משמרות הלילה

שלש משמרות הוי הלילה... ארבע משמרות הוי הלילה.

י"ל ששלש המשמרות מקבילות לשלש הפרשיות שבקריאת שמע (ביום אין חלוקה למשמרות – סבה נוספת לפתיחת המשנה בק"ש של ערבית. ובכלל, "שמור" [לשון משמר] לנוקבא, בחינת לילה כנ"ל). לפי זה, "עד סוף האשמורה הראשונה" שאמר רבי אליעזר, רומז להשלמת הפרשה הראשונה של ק"ש, וכיש סוברים שדוקא היא דאורייתא^א. "עד עלות השחר" היינו עד השלמת כל שלש פרשיות של ק"ש, וכמ"ד (כפשוטו לשון הרמב"ם^ב) שהכל דאורייתא^א. "עד חצות" רומז לחלוקת הפרשה השניה^ג לשנים (כידוע הכוונה הפנימית ש-קכב תבותיה מתחלקות ל-**עב** (שבהן מאיר שם **עב**) עד תבת "ושמתם" (ועד בכלל) ו-נ תבות. ואם נחלקה לשני חצאים שווים, "אמצעית דאמצעיתא" ממש, תהינה **אני** תבות מכאן ו**אני** תבות מכאן – "אני אני הוא", וד"ל).

ולדעת רבי שארבע משמרות הוי הלילה, צ"ל שפסוק ראשון קובע פרק לעצמו, שהוא ק"ש של רבי יהודה הנשיא^ה (הסובר ארבע משמרות הוי הלילה), וגם מפסיקים אחריו באמירת 'ברוך שם כו'. ועוד, לפי שיש להפסיק מעט בינו ובין "ואהבת" כמובא בשו"ע^ו, וממילא יש 'ארבעה פרקים' בק"ש. ולפי זה, "עד סוף האשמורה הראשונה" רומז שרק הפסוק הראשון הוא מדאורייתא (כשיטת הרשב"א והחינוך ועוד^ז), ו"עד חצות" רומז להשלמת פרשת "ואהבת", שעד כאן מדאורייתא, ודוק.

יז. ר' אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי

שנאמר "ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו, שאוג ישאג על נוהר"

"ישאג... שאג ישאג" – הרי ג' שאגות, שאגה על כל משמר ומשמר, כדפרש"י. הפסק התבות בין השאגה הראשונה לשתים האחרונות, מרמז לשיטת רבי אליעזר – בעל המימרא הזו – שזמן ק"ש הוא רק ב'ישאג' הראשון (ישאג = שדי, שם הברית, סוד "וילן שם כי בא השמש" – באשמורה הראשונה). "שאג ישאג" הסמוכות, מרמזות שאין חלוקה בין המשמרה השניה לשלישית לענין ק"ש, כתשובת ר"ג לבניו (ט, א) רבנן כוותי סבירא להו.

(שאג ישאג = 618, סוד חתך זהב כנודע; ישאג שאג ישאג = זהב כסף נחשת] = עץ הדעת טוב ורע, כמבואר

שוויון זה במ"א]. ר"א סובר שצריך לקרוא בזמן 'זהב', חכמים סוברים עד חצי ה'כסף' ור"ג סובר עד סוף ה'נחשת', והוא בסוד הרמז הידוע זהב זה הנותן בריא וכו'^ח).

^א עפ"י תלמיד רבנו יונה טז, א (וצ"ע בלה"מ ק"ש ב, ג). וכן נקט השאג"א (ב) לעיקר (גם מרש"י בתחילת המסכת מוכח שפרשה שניה עכ"פ אינה דאורייתא).

^ב כפי שפירשו המנחת-כהן, והפמ"ג בפתיחה להל' ק"ש.

^ג וכך נושקת פרשת ציצית ליום.

^ד ישיש סוברים שגם היא מדאורייתא – ע' פר"ח שהביא לכך עשר ראיות.

^ה ברכות יג, ב.

^ו או"ח סא, יד.

^ז ע' רמב"ן במלחמות ר"ה כט, רשב"א להלן יג, ב, רא"ש פ"ב סי' ג. וכן כתב הגריי"פ פערלא (עשה ב) בדעת כמה ראשונים.

^ח אגרת הטיול לאחי המהר"ל.

לדעת רבי דארבע משמרות הוי הלילה, י"ל על שם השאגה הנוספת הרמוזה בפסוק: "יתן קולו". לפי זה "הוי" ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו" – עד חצות. "שאג ישאג על נוהו" – בחצי השני של הלילה, זמן המתקת הדינים כנודע^ט.

ישאג שאג ישאג (יא אותיות כנגד יא תבות "הוי" ממרום... נוהו") ר"ת ישי אבי דוד מלך ישראל חי וקים, והוא ר"ת יחד שבטי ישראל כנודע. שאר האותיות ישאג שאג ישאג = ברית, לרמוז לתיקון הברית כנ"ל (ישאג יתן קולו שאג ישאג = אחד פעמים כסא הכבוד, ס"ת = א-דני = ה פעמים אחד (שהוא הערך הממוצע של ה האותיות), נמצא ששאר האותיות עלות קיג פעמים אחד, סכום יג מספרי ההשראה הראשונים כנודע).

"על כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי". שואג כארי = ישראל (הר"ת, שך, רמז לשך דינין = נער, "נער ישראל ואוהבהו", גם בזמן הגלות). הקב"ה מזדהה עם בניו שגלו מעל שולחננו. ישראל אף על פי שחטא, ישראל הוא לגמרי, גלו לבבל שכינה עמהם.

יח. נפקא מינה למיקרי ק"ש למאן דגני בבית אפל ולא ידע זמן ק"ש אימת, כיון דאשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו ליקום וליקרי

"מאן דגני בבית אפל", בבוא אור הגאולה ("אז יבקע כשחר אורך") אינו מרגיש באופן ישיר את ביאת המשיח רק על פי סימן – שמיעת "אשה מספרת עם בעלה", בחינת משיח בן דוד (עיקר ביאת המשיח, כמשוש חתן על כלה), "ותינוק יונק משדי אמו", בחינת משיח בן יוסף = תינוק (והוא יונק משדי אמו, כידוע שמשיח בן יוסף הוא מצד מוחין דאמא, ראה בד"ה הרכבת אנוש לראשנו לרבי הלל מפאריטש, ונתבאר גם בהקדמת ספרנו בעתה אחישנה). לעיל, בעיקר סימני המשמרות, הסדר הוא "תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה" – זהו הסדר הטבעי, משיח בן יוסף תחילה ואחר כך משיח בן דוד, אבל למאן דגני בבית אפל, שאינו מסוגל לראות את אור הגאולה באופן ישיר, נהפך הסדר, ואינו יכול לראותה אלא על ידי משיח בן דוד דוקא (משיח בן דוד = אור אויר [= אורה אורה, זהר זהר], אורו של משיח ואוירו של משיח, האויר למעלה מהאור וכולל את האור, כמבואר בדא"ח), מוחין דאבא. והוא הפותח ומאיר אורו בחושך כפול ומכופל של הגלות, בסוף הלילה, למאן דגני, ובבית אפל. אלא שבכלל מאתיים מנה, ועל כן על ידי התעוררות משיח בן דוד נכלל עמו גם משיח בן יוסף בהתכללות שניהם ביחד ממש, 'אשה מספרת ותינוק יונק', כפשוט פסק הרמב"ם בסוף חיבורו, שמדבר על משיח אחד בלבד, ודוק.

יט. יושב הקב"ה ושואג כארי ואומר אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי, ושרפתי את היכלי, והגליתים לבין אומות העולם.

שלשה הענינים כנגד שלש משמרות הלילה: "החרבתי את ביתי" באשמורה הראשונה, והסימן – חמור נוער; "שרפתי את היכלי" באשמורה שניה – כלבים צועקים; "והגליתים לבין אומות העולם" באשמורה שלישית – תינוק יונק ואשה מספרת. המקדש שהוא "אורו של עולם"^{טז}, כאשר עומד על תלו – זהו 'יום'. בעוונותיהם של בנים פנה

^ט רומז להנהגת דוד, עד חצות מתנמנם כסוס מכאן ואילך מתגבר כארי (להלן ע"ב) – שעיקר תוקף השאגות בחצי השני.

^י 'ישי ברית', רומז לשלמות צדקותו, כמאמרם ז"ל (ב"ב יז, א) ישי מת בעטיו של נחש (ע' צדקת הצדיק קמו קנו רנו, פוקד עקרים עמ' 38).

^{טז} ב"ב ד, א.

היום והחל החושך גובר והולך בשלשה שלבים: תחילה חרב הבית מיושביו, אחר כך נשרף, ולבסוף גלו כל בניו אל "ארץ עֶפְתָּה כמו אפל" – 'גנו בבית אפל'.

לדעת רבי אליעזר, זמן קריאת שמע הוא עד סוף האשמורה הראשונה, משום שק"ש נקראת חרב – "בחרבי (ובקשתי)", סוד **רמח** כנ"ל²², והיינו הלעומת-זה של "החרבתי את ביתי" (ב"חרב נוקמת נקם ברית"). ולדעת רבן גמליאל ק"ש באה לתקן את מצבם של עם ישראל בגלות (שלא יושפעו מאומות העולם לרעה). ר"א מתכוון בק"ש של ערבית לקטול את החויה בישא (בחרב), שאזי "יהבין ליה ברתא דמלכא דא צלותא"²³, והיינו סוד סמיכת גאולה לתפלה בערבית (להרוג בחרב פיפיות²⁴ את המחריב, הבעל דבר). ר"ג מתכוון להוציא את עם ישראל מהגלות המר על ידי ק"ש של ערבית, וכמו שמבואר בתניא פרק מז עיי"ש.

---

²² אות יג (אולי שייך לשיטת ר"א המבוארת לעיל (אות טו) שק"ש – אף של ערבית – היא מצד 'איהו בנצח').

²³ עפ"י תיקוני זהר כא.

²⁴ כדלהלן ה, א "כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוהו חרב של שתי פיות כו".